

INTERVJU SA ŠEĆETOM MULAFAZLJIJEM

Priština | Datum: 7. maj 2019.

Trajanje: 92 minuta

Prisutni:

1. Šećet Mulafazliju (sagovornik)
2. Eremire Krasnići (vodila intervju)
3. Besarta Breznica (kamera)

Simboli u transkripciji, neverbalna komunikacija:

() – emocionalna komunikacija

{ } – sagovornik objašnjava nešto gestovima.

Druga pravila transkripcije:

[] – dodatak tekstu kako bi se pomoglo razumevanje

Fusnote su dodaci koji pružaju informacije o mestima, imenima ili izrazima.

Prvi Deo

Eremire Krasnići: Možete li nam ispričati nešto o svojoj porodici? Gde ste odrasli? O sastavu vaše porodice, o... Sve čega možete da se setite od, od... Koje su vaše rane uspomene?

Šefćet Mulafazliju: Okej. Rođen sam u Prizrenu 1. avgusta 1943. godine, otac mi je bio trgovac, a majka domaćica, ali je ona tada završila srednju školu *medresu*¹ 1917-18. u Skoplju. Drugim rečima, to je bila škola u to vreme. A pošto je rođena u Skoplju, iako je bila iz Prizrena, ali njen otac koji je bio nekakav administrator u turskoj oblasti, prešli su iz Prizrena u Skoplje.

Zato su se ona i moja tetka školovale tamo, u Skoplju, dok je moj stric rođen u Prizrenu, 15 godina stariji od moje majke, završio gimnaziju u Manastiru Makedonija. Zapravo, priče moje majke su bile da je on bio u istoj spavaonici kao i Ataturk iz Turske. Tada je Ataturk, svojim tokom svog života, nastavio svoj život, moj pokojni stric je otišao u Istanbul da studira na Pravnom fakultetu.

U međuvremenu je počeo Prvi svetski rat i moj ujak se preselio u Istanbul, kod ujaka, koji je već bio u Istanbulu, dok se moja majka, moja tetka i moj najmlađi ujak vraćaju u Prizren i nastavljaju život. Drugim rečima, nakon što su moja majka i tetka završile školu. Sad da vam ispričam detaljnije pošto sam počeo od maminog vremena, pa ću vam reći i o svom ocu...

Eremire Krasnići: Ne, naglasite tu dimenziju, dakle priče koje su stigle do vas, a koje vi niste proživeli, ali su vaše.

Šefćet Mulafazliju: Pored ostalih stvari, glavni razlog zašto smo se svi mi obrazovali je zato što je moja majka stekla obrazovanje, i terala je mog pokojnog oca sve vreme da nas decu pošalje u školu. Ja sam najmlađe dete u porodici. Bilo nas je petoro braće i sestra. Moja braća su umrla, samo smo ostali ja i moja sestra. Završio sam osnovnu školu u Prizrenu, završio sam srednju školu u Prizrenu...

¹ Muslimanska religiozna škola, jedina škola u kojoj je nastava mogla da se odvija na albanskom jeziku do 1945.

Eremire Krasnići: Kakav je bio Prizren u to vreme?

Šefćet Mulafazliju: Prizren u to vreme... što se tiče mojih emocija, mog iskustva, jako miran grad, jako velikodušan grad, plemenit, i, naravno, prelep. Danas nema tu istu lepotu jer puno stvari fali, mnoge vredne zgrade su uništene, možda čak i namerno tako da prekrivaju tragove srednjovekovne arhitekture, zapravo, kako su tada govorili, osmanske arhitekture.

Eremire Krasnići: Koja je to priča o gradu koja se prenosila što se tiče te arhitekture?

Šefćet Mulafazliju: Priča grada o toj arhitekturi... Nisam više arhitekta. Mogu vam reći da je lokalni arhitekta iz Prizrena, koji je navodno bio zaljubljen u Prizren, eliminisao veoma vredne objekte na vrlo licemeran način. To pokazuje i tržni centar kod česme, na mestu gde su pre bile zanatlije, oružari, sekači, juveliri i drugi zanati. On namerno stavlja tržni centar tamo da pokuša da to zameni.

Osim toga, dakle, pošto sam i ja bio srednjoškolac, tada se u prizrenskoj kuli i u bazaru govorilo da je navodno hteo da sačuva Prizren. On je doneo presudu, koju je opština prihvatila, a oni su odobrili da se leva strana grada, dakle od Bistrice, sačuva, a ne da se ruši, gradi, ponovo gradi bez njegovog odobrenja. Dok je desna strana grada, na desnoj strani, sačuvana samo Prizrenska liga, zgrada Prizrenske lige, kuća Ganija Dukadinija i naravno Hamam, a šta ja znam, neke druge zgrade koje nije mogao i nije hteo... jer bi se, naravno, istraživalo.

Na desnoj strani, ispod Prizrenske lige, nalazile su se vredne građevine koje su imale posebnu arhitekturu za to vreme. Između ostalog, odmah ispod zgrade koja sada postoji, zgrada vunara, nekada je bila zgrada porodice Kazazi, porodica Kazazi su bili vunari. Jedina zgrada, jedina mašinska radnja, zapravo, to je bila radionica širom Kosova koja je prerađivala energiju vode.

Sada, sada, drugim rečima, od kuće Ganija Dukadinija je srušena cela desna strana grada, gde god je bilo istorijskih, tradicionalnih objekata osmanske arhitekture, srednjovekovne arhitekture tog vremena, i tako se Prizren polako pretvarao u drugi grad. Put pored Bistrice tada nije postojao, ali su bile zgrade na obali reke.

Eremire Krasnići: Da li je bilo govora o tome kakvi su arhitekti dolazili u Prizren, i ko ih je gradio?

Šefćet Mulafazliju: Tada je to bilo... moj lokalni prijatelj Stanko Mandić, predavao je na Univerzitetu u Beogradu. On je tada imao autoritet i tada je to bilo zgodno. Ovo sada nije političko, ali se u arhitekturi koristi izraz "tendenciozna," tendenciozna arhitektura da bi se nešto eliminisalo kako bi nešto drugo preovladalo. Ali sasvim je nešto drugo ako govorite o toku urbanizma koji nagoveštava razvoj, šta ja znam, rast grada ili bilo kog drugog lokaliteta, zapravo prebivalište.

Veoma je karakteristična, na primer, džamija Arasta ispred pošte. Nekada je postojala džamija koja je srušena, ali kao spomenik navodno ima istu arhitekturu, sačuvala je minaret. I tada su tamo postavili zgradu banke. I ponovio sam da su tu zanatlije, pa šta ja znam, stambene kuće i tako dalje.

Eremire Krasnići: Da li se to dešavalo tokom vašeg odrastanja? Da li ste videli te transformacije?

Šefćet Mulafazliju: Da, da, da. Ja sam bio student na prvoj godini kada je ispred Hamama, gde su sada Hotel Theranda i pošta, te zgrade su uništene i ja sam učestvovao u... kao student prve godine arhitekture, pokušavao sam da završim praksu. Drugim rečima, to je bilo vreme oko 1962-'63.

Eremire Krasnići: Rekli ste da ste u vašoj porodici vi pokušali, ta želja za obrazovanjem se prenela posebno preko vaše majke. Kako je bilo sa vašom braćom i sestrama?

Šefćet Mulafazliju: Moj najstariji brat, moj najstariji brat je završio srednju ekonomsku školu. Drugi brat je započeo školovanje u Đakovici, u Višoj pedagoškoj školi,² bio je izbačen. Razlog zbog kojeg je izbačen je zato što je ušao u minaret džamije u Đakovici da pozove na *ezan*.³ Tada su ga partizani kaznili i izbacili iz škole. To nije potrajalo dugo, upisao je srednju medicinsku školu u Novom Sadu, da bi nastavio školovanje, završava ga kao medicinski tehničar. Vraća se u Prizren i dobija posao. Moj treći brat je bio malo drugačiji od nas, završio je osnovnu školu i nije želeo da nastavi školovanje, nastavio je sa zanatom, razlog je bio malo... hteo je drugačiji život od nas školovanih. I otišao je u...

Eremire Krasnići: Koji zanat?

Šefćet Mulafazliju: Šta?

Eremire Krasnići: Koji zanat? Da li je imao prilike da...

Šefćet Mulafazliju: Da, da. Prvo se okušao u zlatarskom zanatu, ali nije bio dovoljno strpljiv i zaposlio se kao student kod jednog obučara. I on je završio ovaj zanat i otišao u vojsku. Otišao je u Sloveniju i završio vojni rok, dopao mu se način života tamo, a kada je došao u Prizren, tražio je dozvolu od naših roditelja, tako je tada bilo, pitao je mog oca i on kaže, "Ja hoću tamo da nastavim sa zanatom jer je tamo obučarski zanat mnogo napredniji" i otišao je u Rijeku. Sve vreme je bio u Rijeci, došao je u Prizren kad je hteo da se oženi. Oženi se, vodi ženu u Rijeku i nastavljaju život. Iza sebe je ostavio dva sina i ćerku, preminuo je u 58. godini.

² *Shkolla Normale* [Viša pedagoška škola] se otvorila u Đakovici 1948. kako bi edukovala nastavnike koji su bili potrebni za novoootvorene škole. Sa izuzetkom kratkog prekida tokom italijanske fašističke okupacije Kosova tokom Drugog svetskog rata, ovo su bile prve škole na albanskom jeziku koje je Kosovo ikada imalo. 1953. godine, Viša pedagoška škola se preselila u Prištinu.

³ *Ezan* je turska reč i znači poziv na molitvu koji se recituje tokom određenih delova dana.

Moja sestra je završila školu, gimnaziju. Moj drugi brat, stariji od mene, završio je osnovnu školu i gimnaziju u Prizrenu, pa otišao u Rijeku na Medicinski fakultet. Tu je završio Medicinski fakultet i vratio se u Prizren kao lekar, gde je služio i umro. Nakon što sam tada završio srednju školu, gimnaziju, prijavio sam se na Univerzitet za arhitekturu u Ljubljani, ali nisam govorio jezik, pa sam se vratio u Zagreb da nastavim. Tamo su me primili, ali tamo sam primetio da finansijski nisam... jedan od braće je već studirao u Rijeci, to je bio veliki finansijski teret za moje roditelje. Vratio sam se u Beograd, ali me nisu primili jer je bilo kasno. Tada su imali prijemne ispite.

Vratio sam se u Skoplje, polagao ispit i primljen sam na arhitekturu i tamo sam nastavio studije, gde sam završio fakultet 1969. Razlog odlaganja bio je zemljotres u Skoplju, jer je u junu 1963. godine zemljotres je pogodio Skoplje, gde su fakultet i život u Skoplju bili paralizovani.

Eremire Krasnići: Da li ste vi bili tamo?

Šefćet Mulafazliju: Ne, spremao sam svoje ispite u Prizrenu, ali sam osetio potres.

Eremire Krasnići: Možete li nam malo detaljnije objasniti nešto o fakultetu? Kakva je to bila priprema? I prvo, možda čak i tokom srednje škole, kako vas je spremila da studirate arhitekturu?

Šefćet Mulafazliju: Pa, sad postoji... ovo su detalji mog života, ali reći ću vam, onda možete da isečete neke stvari. U Prizrenu sam bio odličan đak u gimnaziji, iako sam bio malo hiperaktivan, ipak sam išao u korak sa učenjem. Da bih mogao da idem na arhitekturu, moj pokojni rođak je saznao da želim da idem na arhitekturu, pitao je jednog od svojih prijatelja, "Neka Šefćetu odobre ponovni ispit iz matematike," "Razlog," rekao sam. Njegov sud, njegova priprema.

I, naravno, bili su prijatelji, studirali su u Skoplju, on je bio biolog, dok je njegov drug bio matematičar. Pa vidim, pre nego što se završi školska godina, na kraju godine, profesor mi kaže, "Hajde na tablu, uradi ovo, uradi ono," uradio sam to, ali i gest. Kaže, "Idi sedi, nisi uradio vežbu kako treba," ništa, mali detalj. I moram ponovo da polažem ispit iz matematike.

Moj profesor istorije je video da Šefćet mora ponovo da polaže ispit iz matematike, tako da sam morao ponovo da polažem ispit iz istorije. Bila je to velika vest u gimnaziji, "Šefćet je morao da ponovo polaže ispite iz istorije i matematike." Govorili su da je Šefćet razmažen i energičniji. Oni su to govorili, a ja sam to prihvatio. Onda me je, tokom letnjeg raspusta, pripremao profesor Masar Športa, on je bio muž ćerke moje strine. Stalno je vežbao sa mnom kako bih se pripremio za ispite.

Uspešno sam ih završio, dobio sam peticu na ispitu iz istorije, istu ocenu kao i ranije. Tako da je ova priprema bila zahvaljujući mom rođaku, koji je želeo da ojača moje znanje iz matematike jer sam išao da studiram arhitekturu. Tako je tada bilo, da budemo na nivou da ne budemo... on je bio student

biologije u Skoplju, doživeo je te nepravde u Skoplju, i znajući da idem tamo, hteo je da mi bude bolje. Ovo je detaljna priča mog života.

Eremire Krasnići: Kakva je bila škola za arhitekturu u Skoplju? Da li je bila opremljenija od one, ne u Prištini, jer Priština nije imala...

Šefćet Mulafazljiu: Da budem iskren, u to vreme, univerziteti nisu nudili puno toga. Najboljim školama su se smatrale one u Zagrebu, Beogradu, Sarajevu, Ljubljani i Skoplju. Ali postojao je jedan fenomen u Skoplju koji ja nisam mogao da razumem, zašto su profesori iz Zagreba i Beograda bili u Skoplju... ali tada, zanimalo nas je da znamo zašto su ljudi govorili da su svi oni bili politički osuđivani u Titovo vreme...

Eremire Krasnići: Takođe i profesionalci.

Šefćet Mulafazljiu: Profesionalci, oni su imali dogovore. "Da li hoćeš da ideš u zatvor ili u Skoplje?" Dakle, ti profesori su bili iz Zagreba a svoje studije su završili u Beču i Evropi, to su bili profesori u Skoplju. Zato se nismo puno razlikovali od drugih univerzitetskih centara. A pošto je Skoplje bio pogodio zemljotres, napredovali smo u strukturnom znanju, drugim rečima, u dizajnu i planiranju strukture...

Eremire Krasnići: Zgrada...

Šefćet Mulafazljiu: Ne, ne. Strukture zgrada u slučaju zemljotresa, što ostali fakulteti nisu imali, jer je sad ceo svet upreo pogled u Skoplje, čak i najpoznatiji eksperti u arhitekturi i izgradnji koji su došli da pomognu Skoplju su nam držali predavanja. Kenzo Tange⁴ je bio tamo i neki drugi profesori koji sada ne mogu da se setim, tako.

Eremire Krasnići: Dakle, pošta je izgrađena nakon zemljotresa?

Šefćet Mulafazljiu: Nakon zemljotresa, drugim rečima, ceo grad, urbanizam i sve, nakon zemljotresa... bilo je, kako da kažem, kao da je pomoć celog sveta...

Eremire Krasnići: Wow, jako zanimljivo.

Šefćet Mulafazljiu: Tako. Zapravo, registracijska oznaka na automobilima je tada bila SK, govorili su da je to zapravo akronim za *Svetski Kredit* [govori na srpskom], što znači Svetski kredit.

⁴ Kenzo Tange (1913 - 2005) je bio japanski arhitekta koji je poznat po rekonstrukciji Hirošime nakon razaranja u Drugom svetskom ratu.

Eremire Krasnići: Zanima me, da li su vas unajmljivali kao studente, da istražite ove slučajeve uništenih zemljotresom ili kako je to funkcionisalo?

Šefćet Mulafazliju: Pa, imali smo mnogo treninga, zgrade koje smo obišli i... profesor bi nam takođe držao predavanja. Tada je otkrivena jedna pojava, od stručnjaka iz celog sveta, bilo je i stručnjaka iz Indije, tada sam mislio, Indija, Indija. Sada u ovo vreme mislim da je Indija atomska sila, dok sam tada mislio samo na te indijske filmove, dok oni imaju 3-4 hiljade godina kulture.

Dakle, slali bi nas u te srušene zgrade i pričali bi nam kako se to dogodilo, u nekim zgradama gde su bile... gde su bile dve zgrade. Jedna je još stajala, druga je bila srušena. Razlog... Ne znam koliko imate podataka o izgradnji, govorili su da kada se dogodio zemljotres u Skoplju da se na nebu stvorila velika pečurka prašine. Razlog zašto se to dogodilo je što je bilo vruće kada je zgrada izgrađena, beton se odmah osušio, pa je od toga ostala prašina i pesak. Nije bio dobro povezan, a sve ove zgrade koje su izgrađene tokom leta su uništenije, oštećenije.

Eremire Krasnići: Koliko godina ste ostali u Skoplju?

Šefćet Mulafazliju: Pa, od '62, '63, '64. je bilo neizvodljivo [školovanje je zaustavljeno zbog zemljotresa], onda sam diplomirao u pet godina.

Eremire Krasnići: I da li ste mogli da shvatite tu transformaciju koja se dešavala ili je bilo očigledno ono što se dešavalo zbog mnogo faktora koji su se desili istovremeno...

Šefćet Mulafazliju: Zna li kako je to? Postoji fenomen u životu, ljudi se po prirodi brzo transformišu i prihvataju stvari. Ovo je kada ne znaš šta da radiš, pa imaš pravac, ne možeš da se vratiš, ovako. Ali istina je, ne mogu da kažem da su se lepo ponašali, ali moglo se reći kada sam išao da se prijavim za ispite ili kada sam platio za semestar. U kancelarijama su ti ljudi iz administracije, zaposleni u studentskim službama uvek bili neprijatni, uvek bi nas pitali, "Zašto ste došli ovde kada imate univerzitet u Prištini?" Rekao bih, "Nemamo Arhitektonski fakultet u Prištini." Onda su me iskusni profesori pitali, "Zašto govoriš srpski? Vi ste na Univerzitetu u Makedoniji, trebalo bi da govorite makedonski." Rekao bih, "Za mene to nije problem. Kad naučim makedonski, govoriću ga, jer su za mene oba strani jezici. Završio sam školu na albanskom." Mislim, ovo je vrsta nevolje koju smo imali kao studenti tada. Čak i kada je reč o ocenama, zaslužili bismo desetke, a dobijali bismo sedmice, osmice.

Eremire Krasnići: Zar nisu studenti bili iz raznih centara Jugoslavije?

Šefćet Mulafazliju: Da, da. Nije bilo razlike. Bilo je studenata iz Novog Sada, Ljubljane, Zagreba. Nakon zemljotresa, pojavila se prilika za studente iz Skoplja, ko god je hteo, bilo je lakše za njih da budu primljeni na fakultete, i prihvatili bi neke ispite, oni su ih već bili položili. Ja sam se prijavio za

Ljubljanu. Ali kada sam dobio odgovor iz Ljubljane, oni nisu bili prihvatili nekoliko ispita koje sam već bio položio u Skoplju. I ja sam rekao, “Zašto bih počinjao ispočetka?” Iako su uslovi bili bolji u Ljubljani. Bili bismo smešteni u domu, dali bi nam deo stipendije, ali nisu prihvatili moje ispite i ja sam se povukao.

Eremire Krasnići: Kada ste se vratili u Prištinu? Da li ste prvo išli u Prizren, kakvo je bilo putovanje iz Makedonije?

Šefćet Mulafazliju: Ne, poslednje godine u Makedoniji sam se prijavio za stipendiju Ramiza Sadika jer pre toga nisam imao stipendiju. Odobreno je... naravno, zašto bi odbili gotov proizvod? Skoro sam završio sa inženjeringom. Stipendiju mi je odobrila građevinska kompanija Ramiz Sadiku. Dali su mi stipendiju, nastavio sam školovanje još godinu dana nakon što sam dobio stipendiju, bio sam dužan, ali sam obezbedio mesto u građevinskom preduzeću Ramiz Sadiku.

Drugi Deo

Eremire Krasnići: Govorili smo o tim doprinosima koje su društvene organizacije pružale studentima. Kakav je to bio sistem?

Šefćet Mulafazliju: Dobar. Koliko znam, svaka organizacija je mogla da izdvoji fond za svoje kadrove, za školovanje budućih zaposlenih. Drugim rečima, to je bio penzioni fond, mislim fond za stipendije. Po ekonomskoj moći svaka organizacija je imala... Na primer, tekstilna fabrika ili opštinska fabrika za preradu obuće, ili filigrana, ili građevinska organizacija, i tako dalje, čak i opština.

Naravno, ljudi bi se prijavljivali za to. Način na koji su se ljudi prijavljivali je bio vrlo legalan, ali kako su onda birali ljude, samo Bog zna da li je bilo legalno, kao i svuda. Čak je i opština imala fond za razne profile. U medicini, inženjerstvu i tako dalje. Prijavio sam se u opštinu i rekli su, “Ne možete dobiti stipendiju, direktno, imate velika ulazna vrata.”

Eremire Krasnići: Šta je to značilo u to vreme?

Šefćet Mulafazliju: Značilo je da je moj pokojni otac imao kuću u Prizrenu i značilo je da smo bili bogati. Mi smo bili porodica koja je volela obrazovanje i videli su da smo svi hteli da se školujemo, tako da su na neki način oni mogli da budu prepreka, i tako dalje. Moj brat je bio studnet medicine, ali on je to sam radio, dok sam ja bio teret mom ocu. Onda, nakon četiri godine, dobio sam stipendiju Ramiza Sadikua i nastavio sam.

Eremire Krasnići: Koliko godina ste morali da radite za udruženje?

Šefćet Mulafazljiu: Pa, očigledno... Nisam to izračunao i nisam znao, ali je očigledno dug bio duplo veći od fonda. Da bih, na primer, danas uzeo 50, morao bih da uložim 100 hiljada za otplatu duga. Ali nisam otišao, jer bih sa desetogodišnjim stažom imao pravo da dobijem stan. A pošto sam se doselio i radio ovde, moj sud je bio da ću se uskoro oženiti i da ću imati decu... Patio sam na neki način kada sam otišao u Skoplje tokom studija, nisam želeo da mi deca pate, ovde bi imali fakultet i mogli su slobodno da studiraju ovde.

Eremire Krasnići: Kakva je bila Priština u vreme kada ste došli ovde? Da li se sećate?

Šefćet Mulafazljiu: Da, sećam se Prištine kada sam došao, kada sam dobio prvu stipendiju, uselio sam se kod prijatelja, koji je bio mojih godina, studirao je ovde građevinarstvo. Tada sam živio u studentskom domu. Izašao sam iz autobusa iz Skoplja, otišao do njega, pa sam pitao, "Gde je sedište Ramiza Sadikua?" Pokazuje mi izdaleka, kaže, "Eno, vidiš zgradu." A od studentskog centra, gde je menza, bilo je kukuružište, kukuružište. Hodao sam po polju do univerzitetske biblioteke, tamo je bila kasarna, i šetao sam gradom.

Eremire Krasnići: Vojne kasarne su i dalje bile tamo u to vreme? O kojoj godini pričate?

Šefćet Mulafazljiu: '68.

Eremire Krasnići: Dakle, univerzitetski kampus je i dalje bio tamo?

Šefćet Mulafazljiu: Ne, ne, ne, ne. Ne još.

Eremire Krasnići: Okej. Šta je to bilo? Kakvo zemljište? Kakva polja?

Šefćet Mulafazljiu: Livade, bukvalno livade, blatnjave.

Eremire Krasnići: Gde se Ramiz Sadiku nalazio u to vreme?

Šefćet Mulafazljiu: Ramiz Sadiku je bio ispred hotela Ilirija, sedište je bilo tamo.

Eremire Krasnići: Kakva je to bila organizacija?

Šefćet Mulafazljiu: To je bila organizacija od osam hiljada zaposlenih, jedanaest građevinskih jedinica, jedinica za rekonstrukciju, sa niskom građevinskom jedinicom i tako dalje, sa transportnom jedinicom i tako dalje. Bilo je jedanaest jedinica.

Eremire Krasnići: Šta su gradili u to vreme?

Šefćet Mulafazljiu: Pa, skoro sve što vidite je tada izgradio Ramiz Sadiku. Ostale kompanije su retko radile. Bilo je komapnija iz Vučitrna, Đakovice, Gnjilana, Binačke Morave itd. Ali razume se da je to doprinelo da ljudi ostanu mirni. Dakle, Ramiz Sadiku je imao prednost u dobijanju posla jer je zapošljavao osam hiljada ljudi.

Eremire Krasnići: To je takođe bila i ekonomska kalkulacija.

Šefćet Mulafazljiu: Da, ekonomska.

Eremire Krasnići: Htela sam da vas pitam o... htela sam da se vratimo na Prištinu, sve čega se sećate. Jer ste došli ovde u vreme kada je grad menjano svoj karakter, dakle nije bila osmanska *kasaba*,⁵ već je proživljavao urbani razvoj. Došli ste tačno u momentu kada to počinje...

Šefćet Mulafazljiu: Već je bilo počelo.

Eremire Krasnići: Da, tokom '60-ih.

Šefćet Mulafazljiu: Da, već je bilo počelo.

Eremire Krasnići: Sa Božurrom i sa zgradom Ramiza Sadikua počinje moderan grad i odvaja se od osmanskog grada. Možete li vizuelno...

Šefćet Mulafazljiu: Konkretnije ću vam ispričati o svom iskustvu, doživeo sam ga samo prolazeći, jer me nije interesovalo da beležim niti da ga se sećam, jer je ovde bila ćerka mog ujaka, njegove ćerke i kada sam došao kod njih kući... Bio sam istih godina kao i njegova deca, koliko se sećam, ostao sam jedan-dva dana.

Ali, reći ću vam sada. Kada sam počeo da radim u Ramiz Sadiku, kada sam došao... naravno, odmah sam primljen, telefonom su javili da je došao novi inženjer i ja sam se skrasio... generalni direktor me je uputio u projektni biro gde je kolonija Ramiz Sadiku, "Dolazi novi inženjer, nađite mu mesto." I ovakve stvari. Razlog tome je bio taj što su na neki način bili obavezni da to urade, pošto sam ja od njih imao stipendiju.

Smestio sam se, ali sam morao da nađem prenoćište. Postojao je i službenički standard, gde je bila kantina i kasarna za stanovanje zaposlenih. Dali su mi ključ od kasarne, gde je danas hotel Priština, tamo...

Eremire Krasnići: Na kraju, ka Rilindji.

⁵ Turska reč za grad.

Šefćet Mulafazliju: Ka Rilindji. Tamo je bila velika rupa, drveni most, tu sam našao stan, otišao sam tamo. Dakle, prirodno, šta da radim sada? Inženjer, inženjer, ali nisam jedini kojem je cvetalo prolećno cveće. Ušao sam u sobu, tamo nas je bilo troje. Bila je to lepa soba. Preselio sam se tamo. Ali sada kao mlad poželeo sam da upoznam par prijatelja koje sam imao ovde i da vidim grad, ispred Božura, na korzu. Ali šta bih dobio, blato nam je došlo do kolena.

Eremire Krasnići: Bilo je blatnjavo tamo?

Šefćet Mulafazliju: Bilo je blatnjavo, nije bilo asfalta. Otišao sam da kupim neke čizme i šetao sam do kasarne. Kada sam se vratio iz grada, gde su semafori, kod memorijala *Heroinat*,⁶ tamo sam sakrio svoje čizme, obuo bih svoje cipele i nastavio bih da šetam sa svojim prijateljima. Drugim rečima, do tamo je Priština bila blatnjava.

Eremire Krasnići: Kada počinju da se grade ovi glavni putevi po kojima je Priština danas poznata?

Šefćet Mulafazliju: Pa, odmah, tokom '70-ih, počelo je brže da se gradi. Ovaj deo of Hotela Grand ka zastavi, ili kružni tok, sve je to bila kaldrma do radija.

Eremire Krasnići: Mislite na kružni tok...

Šefćet Mulafazliju: Kružni tok kod bolnice. Dakle, iz centra...

Eremire Krasnići: Sve je bila kaldrma?

Šefćet Mulafazliju: Da, sve je bilo popločano kaldrmom. Pokojni Nazmi Mustafa, on je tada bio gradonačelnik, po tadašnjim zakonima...naravno, preko opštine, a ne glasanjem, on je naredio i asfaltiran je put do kružnog toka, a drveće je zasađeno sa obe strane, tako da je to bio prvi put koji je u potpunosti asfaltiran. E sad, ne znam da li sam u pravu, i ne želim da budem ironičan, oni su nekada šetali, tamo gde su kampus Filozofskog fakulteta i dekanata, Agani memorijal, pasle su krave.

Naredio bi da se konfiskuju, uzeo bi krave i odveo ih u klanicu, da edukuje ljude da to nije mesto za krave da pasu, već da je mesto za građane. Znači, tako je korišćen tadašnji zakon i tako dalje.

Eremire Krasnići: Da li je bilo puno kuća sa te strane koje su omogućavale uzgoj stoke ili odakle su dolazile?

Šefćet Mulafazliju: Ne, ne. Mali kružni tok je bio tamo. Tamo je bilo Muhadžerovo naselje, naselje, kako se zove naselje blizu Katedrale? Kuće...

⁶ Memorijal *Heroinat* je tipografska skulptura u Prištini. Predstavlja broj onih koji su preživeli seksualno zlostavljanje tokom rata na Kosovu 1999.

Eremire Krasnići: Pejton.

Šefćet Mulafazljiu: Bilo je tamo.

Eremire Krasnići: Da li se sećate bašti? Ili kukuružišta?

Šefćet Mulafazljiu: Ne, ne toliko. Od tamo, da. Od univerziteta, zapravo od kampusa univerziteta i domova. Kao što sam rekao, šetao sam po kukuružištu.

Eremire Krasnići: Šta je sa rekom, da li se sećate reka?

Šefćet Mulafazljiu: Sećam se reke. Ispred pozorišta je bio most i reka, bila je otvorena, ali ja sam tada bio dete, kada sam došao kod strica i sećam se gde je danas Parlament, obala i stara Pošta, tamo je bilo nekih prodavnica, kao u đakovačkoj čaršiji ili prizrenskoj čaršiji, to jest... Ja zapravo sa nostalgijom gledam te slike u arhivi. Sve slike Prizrena i Prištine sam sačuvao na svom kompjuteru. Sećam se i puta od pozorišta prema banci, gde je danas kafić Soma, u pravcu ka...

Eremire Krasnići: Ka dugom putu?

Šefćet Mulafazljiu: Da, dugi put je ulica Divan Yoli, tako se zove. Uvek se zvala Divan Yoli. Uvek je bila Divan Yoli.

Eremire Krasnići: Da, taj put je bio povezan sa Divan Yoli.

Šefćet Mulafazljiu: Da. Sećam se Dragodana, i ispred Omladinskog i sportskog centra i gde je bio tužilac, tamo je bilo udruženje...

Eremire Krasnići: Pisaca?

Šefćet Mulafazljiu: Ne, ne. Razmišljam o tome na srpskom i želim da prevedem na albanski.

Eremire Krasnići: Kažite na srpskom.

Šefćet Mulafazljiu: Automobilsko udruženje, uprava je bila tamo. Ljude su obučavali da voze tamo i dobijali su svoje vozačke dozvole... tamo, to je bilo na ugli raskrsnice. I posle toga, još uvek je bilo polje. Dragodan je bila staza za trke motorima.

Eremire Krasnići: Do kad je bilo tako? Svi spominju te vrste sporta koji su se tamo dešavali. Kada su kuće počele da se grade...

Šefćet Mulafazljiu: Do '67, ja mislim. Nešto tako.

Eremire Krasnići: Možete li nam možda ispričati nešto o tim kućama koje su izgradile arhitekthe, o tom talasu projekata koje su završili u tim novim naseljima, kao što su Talixhe i Dragodan. Šta je to bilo? Takođe u Aktašu, bilo je puno takvih slučajeva, tu i tamo.

Šefćet Mulafazljiu: Slušajte, tada, koliko ja znam... Jer je Pecić, Pecić, Dragomir Pecić je imao monopol, Dragomir, on je bio glavni. Onda je Dragan Rdulović bio u Ramiz Sadiku, Miroslav Čučanović, Pavle Pavlović. Pavle Pavlović je radio u BVI za... BVI za, za, za...

Eremire Krasnići: Za rezidenciju?

Šefćet Mulafazljiu: BVI za zemljište za izgradnju, tako su ga zvali. Gde je danas tužilac, tamo im je bila kancelarija.

Eremire Krasnići: Pavle Palović je imao kuću ja mislim...

Šefćet Mulafazljiu: Izgradio je svoju kuću blizu crkve.

Eremire Krasnići: Koje crkve?

Šefćet Mulafazljiu: Katoličke crkve u Ulpijani. Tada je putovanje kako bi se videlo graditeljstvo i razvoj arhitekture u Jugoslaviji bilo veoma poželjno. Naravno, i u svetu, ali mogućnosti su bile ograničene da se putuje svetom. Udruženje arhitekata je i dalje funkcionisalo, iako smo imali manje sredstava, ali smo našli načina da obilazimo mesta i putujemo.

Eremire Krasnići: Kakva su bila da profesionalna studijska putovanja?

Šefćet Mulafazljiu: Profesionalna studijska putovanja su bila organizovana od strane udruženja arhitekata i organizacije. A jedinica za urbanizam je organizovala većinu ovih putovanja, Pecić je bio direktor tamo. Naravno ja sam stvarao priliku za sebe i mlada arhitekthe kako bismo putovali.

Eremire Krasnići: Možete li mi ispričati, najdetaljnije moguće, o vašem prvom poslu, Ramiz Sadiku, i o zajednici koju je izgradio Ramiz Sadiku kao organizacija. Dakle, da li ste na neki način živeli zajedno, bili ste smešteni, onda, naselje je imalo infrastrukturu, imalo je...

Šefćet Mulafazljiu: Ta infrastruktura je pominjana i nagrađivana, taj prostor tamo, ta kolonija, jer je Miodrag Pecić radio u toj koloniji... U jednom trenutku je radio kod Ramiza Sadikua. Dakle, ta zgrada je

izgrađena pod njegovim nadzorom. Sad se sećam one Basarine⁷ koju ste poslednji put tražili, baš te... Basarine... Basarine zgrade gde su udruženje DSK⁸ i Tifani, projektovao ih je Pecić. Rekao sam vam prošli put da je to sam Basara, ali onda sams e setio da je Pecić to izgradio.

Eremire Krasnići: Možemo li da se vratimo na naselje, koloniju?

Šefćet Mulafazliju: Da, vratimo se na naselje. Naselje je bilo na neki način okruženo... oko njega su bile stambene zgrade za radnike Ramiza Sadikua, naravno, sa njihovim porodicama. Dizajnerski biro i ambulanta Ramiza Sadikua bili su u istom dvorištu. U vreme kada sam primljen, u projektantskom birou je bilo 44 ljudi. Bio je jedan istraživač, jedan koji je opremao nameštajem i čuvar koji je govorio albanski, mi smo bili Albanci. Ostali su bili Crnogorci, Srbi, Bosanaca nije bilo. Sada pokušavam da... ali ne mogu da pogrešim. Čučanović, Dragan, drugi Dragan, Jova. Bilo je jedanaest diplomiranih inženjera, ja sam jedini bio Albanac. A onda su tu bili tehničari različitih profila, građevinarstvo, vodovod i kanalizacija, struja i mehanizacija. Bilo je i ekonomista koji su radili u...

Eremire Krasnići: Finansijama, računovodstvu...

Šefćet Mulafazliju: Da, da, računovodstvo. Komunikacija je bila normalna, ali podrazumeva se da nas nisu sa zadovoljstvom prihvatili, jer smo ih uznemirili. U našem prisustvu nisu mogli... pričali su, ali nisu mogli slobodno kao u crkvi (smeje se). Onda se polako razvijalo zapošljavanje, pa je u međuvremenu došao pokojni Esat Mekaj, zatim su došli Lulzim Nidža i Šćipe, pa je došao Salihu. Ali njihov rad nije dugo trajao, naravno, našli su bolje poslove i različite pozicije. Dok sam zbog stipendije morao da ostanem u Ramiz Sadikuu, izdržao sam to i ostao sam. Onda je počelo da raste [u meni] još više, kako da kažem, sposobnost da se oduprem okolnom pritisku, tako da ne izgleda kao da to nisam mogao da podnesem i da sam morao da odem.

Eremire Krasnići: Dakle, kancelarija za dizajn je na neki način bila centar gde ste projektovali i i onda su ti crteži uzimani i organizacija ih je sprovodila u delo...

Šefćet Mulafazliju: Da, da.

Eremire Krasnići: Ramiz Sadiku.

Šefćet Mulafazliju: Prednost je bila ta... govorim u smislu inženjerstva, prednost je bila da je svaka osoba mogla tamo da crta, mogli su da odu i vide kako napreduje njihov projekat. To se smatralo

⁷ Svetomir Arsić - Basara (1928) rođen je u selu Sevce, Šar-planina. Srpski je vajar i pripovedač. Godine 1958. diplomirao je na Akademiji primenjenih umetnosti u Beogradu, u klasi Radeta Stankovića. Arsić je bio član Kosovske akademije nauka i umetnosti, a u Jugoslaviji je bio nadaleko poznat po svojim ratnim spomenicima.

⁸ Demokratski savez Kosova. Prva politička partija Kosova, osnovana 1989. godine, kada je ukinuta autonomija Kosova, od strane grupe novinara i intelektualaca.

normalnim, kao zadovoljstvo za inženjera da vidi kako se gradi zgrada. Iako na početku nismo hteli pošto je bilo blatnjavo, ali smo to kasnije drugačije gledali.

Eremire Krasnići: Na kojoj zgradi ste posvećeno radili?

Šefćet Mulafazljiu: Na zgradi ispred Maxija na bulevaru...

Eremire Krasnići: Ulica iznad?

Šefćet Mulafazljiu: Ispred bioskopa ABC, staro Bratstvo, bioskop... onda Rektorat, iza banke, dakle banka je tamo i onda iza, tamo je zgrada iznad Rektorata...

Eremire Krasnići: Stambeni deo?

Šefćet Mulafazljiu: Iznad Rektorata. Nisam mogao da pratim izgradnju banke i neku drugu zgradu jer sam otišao u vojnu službu i tako dalje. Učestvovao sam u izgradnji kosovske B elektrane, te zgrade... Bilo mi je zadovoljstvo, ne samo kao mlad arhitekta, nego što sam prvi put na Kosovu iskusio tehnologiju koja je mogla da izgradi zgradu za 24 sata bez zaustavljanja. Ta tehnologija je bila takva da je beton morao da se proizvodi [i da teče] kao reka da bismo mogli da ga izgradimo, nije moglo da bude prekida.

Eremire Krasnići: Zašto, šta bi se desilo kad biste stali?

Šefćet Mulafazljiu: Beton se ne bi formirao. Ta zgrada je bila takva, tako da sve vreme...

Eremire Krasnići: Odakle ste dobili tehnologiju?

Šefćet Mulafazljiu: Mislim da smo dobili tehnologiju iz Francuske, ali mašinski inženjer iz Srbije je radio tamo. Bilo je skuplje da dobijemo nekog iz Francuske, i, naravno, kao i svi ostali, tehnologija je bila ili kopirana ili ste se dogovorili da je uzmete, drugim rečima, i mi smo bili sposobni da to radimo.

Eremire Krasnići: Koliko dugo je trajalo?

Šefćet Mulafazljiu: Kratko, kratko. 160 metara smo završili za 24 sata. Jako brzo se gradilo, izgradilo se u dvanaest dana.

Eremire Krasnići: Jako brzo. Koje godine?

Šefćet Mulafazljiu: '74, '75.

Eremire Krasnići: Možete li detaljnije da nam ispričate nešto o Bankkosu, recite nam nešto o dizajnu i kako ste se odlučili da ga dizajnirate u obliku leptira, dve zgrade, što detaljnije.

Šefćet Mulafazliju: Pa i bilo je, inspiracija je došla malo od studiranja u Skoplju... Skoplje je tada nudilo avanture i hrabrost u arhitekturi, a kako da kažem, strpljenje, takođe i kritike, pozitivne i negativne. Dakle... u našem svetu o kritici razmišljamo i shvatamo je kao uvredu, ili negativnu kritiku, a kritika može biti i pozitivna. Dakle u saradnji sa glavnim dizajnerom, koji je, rekao sam vam prošli put, bio student iz Skoplja, čiji je hobi bio ribolov. Išli bismo na pecanje, a mene bi ostavljali da radim. A kada se vratio sa pecanja, ponekad, ili za sve vreme dok smo bili zajedno, imali smo vrlo profesionalnu prepisku, nismo se suzdržavali. Mogli smo... Mislim da nisam mogao imati isto iskustvo sa sa nekim drugim tamo kao što sam imao sa njim.

Možda je hteo da se nagradi jer sam radio više nego što sam morao, ili je možda video da i ja imam dobre ideje, iako je on imao pet-šest godina iskustva više od mene, pa smo sarađivali. Ponudio sam mu to, predložio sam mu svoju ideju i on je rekao, "Odakle ova ideja?" Rekao sam, "Ideju sam dobio jer sam završio Univerzitet u Skoplju i Skoplje je izgrađeno. Ceo svet priča o Skoplju. Tako sam dobio svoju ideju..." Pa je prihvatio i tako dalje. Bio je to mali gest za današnji...

Eremire Krasnići: Recite nam, šta je to bilo?

Šefćet Mulafazliju: Na raskrsnici, znate, sa trga Zahir Pajaziti i sa ove strane Garibaldijeve ulice... jer u arhitekturi, na raskrsnici, uglovi su uvek blokirani. Razlog je bio da ne blokiram pogled, a ja sam došao na ideju da predložim to rešenje i on je to prihvatio. Nasuprot blokiranju pogleda, privukao je veliku pažnju. Predložio sam trougao, on nema nikakvu funkciju, ali je kao šminka na ženskim licima. On je to prihvatio i tako se rodila ideja. Banka kao banka ima svoje standarde i iz tih standarda se ne može izaći: šalteri, administrativni deo, trezor na prvom i drugom i tako dalje.

Eremire Krasnići: Da li je banka to naručila?

Šefćet Mulafazliju: Ne, banka ima savetnika u banci. Mi smo podneli svoj predlog, evidencija postoji, objasnili smo kako se banke osmišljavaju u svetu. Iako su bili bankari, putovali su, ali da dizajniraju nisu znali i nisu mogli.

Eremire Krasnići: Dakle, direktor banke...

Šefćet Mulafazliju: Pa, tada je direktor, imali su komitet, i komitet je to odobrio, i tako je to dobilo odobrenje. Iako, čak i tada, prijave su bile interne. Prijavili smo se, jedinica za Urbanizam se prijavila, čak se i neko drugi prijavio, ali naša prijava je bila privlačnija i primljeni smo.

Eremire Krasnići: Da li ste se prijavili kao arhitekta Ramiza Sadikua ili kao nezavisni arhitekta?

Šefćet Mulafazljiu: Ne, ne, sa Ramizom Sadikuom kao organizacijom, kao Ramiz Sadiku.

Eremire Krasnići: Okej, genralno se to radilo kao Ramiz Sadiku.

Šefćet Mulafazljiu: Kao Ramiz Sadiku. Tada je Ramiz Sadiku preuzeo izgradnju zgrade. Zato što je projekat odobren, projekat je urađen, onda je najavljen za izgradnju. Sada su se čak i za građevinarstvo prijavile različite kompanije, iz Đakovice, Gnjilana, Prizrena itd. Ali Ramiz Sadiku ga je uzeo.

Eremire Krasnići: Možete li nam reći nešto o materijalima koje ste koristili?

Šefćet Mulafazljiu: Pa, materijali, materijali su bili jako... naravno, bilo je uvek... postojala je neka vrsta pravila da se ne koriste materijali koji nisu bili sa Kosova, razlog j e bio da bi materijali i proizvođači materijala bili sa Kosova.

Eremire Krasnići: Kakvi materijali su se proizvodili na Kosovu?

Šefćet Mulafazljiu: Na primer, ovde se proizvodio beton, cement je bio iz Hani i Elezit, pesak je bio odatle, i tako dalje. Samo smo gvožđe uzimali iz Zajednice, Bosne i tako dalje. Vrata...

Eremire Krasnići: A šta je sa mermerom?

Šefćet Mulafazljiu: Mermer, rekao sam vam, mermer... nakon što smo putovali, imali smo zgrade širom Kosova, slučajno smo videli taj divni mermer u Dečanima. A glavni dizajner je rekao... Moj nadimak je tada bio Šeki i rekao je, "Šeki, vidiš li kakav je ovo mermer, isti je mermer u Sjedinjenim Američkim Državama." Rekao sam, "Nemoj da se šališ..." Televizija je tada bila crno-bela, on je rekao, "Kada na televiziji bude sednica Sjedinjenih Američkih Država, videćete mermer iza." Bio sam ubeđen, pa smo odobrili ukrašavanje tog trougla na ivicama tim mermerom.

Eremire Krasnići: Šta je to bilo? Jer više nije tamo.

Šefćet Mulafazljiu: Bilo je neke tamno zelene boje sa nekim, tim, teksturama sa belim linijama. Ne znam kako da objasnim. To je bio težak mermer, granit.

Eremire Krasnići: Da li je bilo lako raditi na njemu?

Šefćet Mulafazljiu: Da, tada su radili. Zaglavilo se, mermer je bio tvrd, tri centimetra ili više, ako biste ga uzeli... morali smo da ga stavimo tamo sa ankerima kako se ne bi izdeformisao od hladnoće ili toplote koja prolazi kroz mermer, iako... postojao je rizik da se odlomi i padne na nekog pešaka.

Eremire Krasnići: Ne, pitala sam za mermer jer se puno koristio u to vreme, i sve fasade i zgrade...

Šefćet Mulafazliju: Čak i Hotel Grand...

Eremire Krasnići: Sve njih, čak i Eximkos koji je bio tamo, sećam se...

Šefćet Mulafazliju: Da, da. Sve to je bilo urađeno uz pomoć tehnologije za izgradnju i supervizije. Da budem iskren, sve kreće po naopako ako nisi pažljiv.

Eremire Krasnići: Na kojim drugim projektima ste radili?

Šefćet Mulafazliju: Pa, škole.

Eremire Krasnići: Koje?

Šefćet Mulafazliju: Škole po celom Kosovu. Dobili smo konkurs za 110 škola, od dve do dvanaest učionica.

Eremire Krasnići: Da li su one varijacije istog modela ili su drugačije?

Šefćet Mulafazliju: Različite su, različite na osnovu terena. Zato što je tlo uticalo na to. U početku smo planirali da ih dizajniramo skoro isto, onda je bilo dodatka za svaku od njih na svakoj lokaciji... jer su učionice jedinstvene. Vi, njegova dužina, širina, visina, pravac, uvek je bilo bolje da bude na jugoistoku, laboratorije i biblioteke su bile severne, postojali su neki ovakvi standardi.

Eremire Krasnići: Hajde da se vratimo na koloniju Ramiza Sadikua. Zanima me koliko dugo ste živeli tamo?

Šefćet Mulafazliju: Ne, nisam živio tamo.

Treći Deo

Šefćet Mulafazliju: Radio sam tamo...

Eremire Krasnići: A, kasarne...

Šefćet Mulafazljiu: Kasarna, kasarna je bila tamo gde je sada dvorište Rilindje. Tamo sam živeo oko dva meseca, onda su mi dali ovakvu garsonjeru {pokazuje rukama} veliku kao ova soba u kojoj se nalazimo, u ulici Maršala Tita, dakle ispod nove pošte, gde je Zdravstvena nega, prva zgrada tamo.

Eremire Krasnići: Dakle, te zgrade su postojale?

Šefćet Mulafazljiu: Ja sam živeo u tim zgradama. Soba tamo... šalio sam se kad bi me pitali, "Gde živiš?" Ja bih rekao, "U stanu od 13 metara kvadratnih." I istina je, bilo je 13 metara kvadratnih. Ulaz, kupatilo i krevet su bili na istom mestu, ali bilo je dovoljno za jednu osobu. Ubrzo sam otišao da služim vojsku i taj stan je bio prazan godinu dana. Kada sam se vratio iz vojske, dali su mi drugi stan, koji je bio veći, i oženio sam se i tako dalje (smeje se).

Eremire Krasnići: Kada ste upoznali svoju ženu? Kada ste osnovali porodicu?

Šefćet Mulafazljiu: Upoznao sam je pre nego što sam otišao u vojsku. Onda smo ostali u kontaktu, kada sam se vratio nastavili smo da se viđamo, nakon godinu dana smo se venčali i tako sam osnovao porodicu.

Eremire Krasnići: Zanima me kakva je bila politička situacija koja se dešavala. Spomenuli ste neke etničke tenzije, kada se desilo '70...ne '70, već...

Šefćet Mulafazljiu: '81.

Eremire Krasnići: '81. Da li se to odražavalo na radnom mestu?

Šefćet Mulafazljiu: '81. ja sam još bio u projektantskom birou Ramiza Sadikua, ostalo nas je nekoliko ljudi, ostali su otišli. Ramiz Sadiku je polako počeo da se gasi na neki način. I organizovane su demonstracije '81... u centru kod Eximkosa, Ramiz Sadiku, moji zaposleni, da tako kažem, moji saradnici, ja sam tamo bio najstariji, bilo je Srba i Albanaca. Bilo je zanimljivo jer posao koji su Albanci radili, ne da smo se sami odvajali, nego smo bili u dve različite sale.

Srbi su radili sa elektronikom, mašinama i strukturom i statikom, pa su Srbi bili u sali. Dok smo mi u arhitekturi i dizajnu bili u drugoj sali. U 9:00 časova izašli su na doručak. Žene su izašle u prodavnice i u 9:30 ujutru su sve ušle i potpisale se i nastavile sa radom do 14:00. Ramiz Sadiku je radio sedam dana u nedelji, mislim šest dana u nedelji, radili su čak i subotom od 7:00 do 14:00. Nismo imali vikende.

Eremire Krasnići: Svi ste jeli u kantini ili svako za sebe?

Šefćet Mulafazljiu: Ne, ne, ko god je hteo, mogao je da ode da jede u kantini, drugi su išli svojim putem, ili su kupili nešto van i jeli. Demonstracije su održane, u kancelariji smo imali ekonomiste koji

su bili deo druge kancelarije Ramiz Sadiku, koji su se bavili plaćanjem i računovodstvom. Ja, kao vođa, oni su počeli... počele su previranja, i svi su uplašeni potrčali nazad u kancelariju jer su bili na radiju, ispred radija, kupovali su nešto za jelo. Vratili su se, i svi su bili uplašeni, nismo ni slutili da se nešto dešava.

Ali Srbi su znali ili su imali, kako da kažem, informacije ili su bili unapred obavešteni ili su znali. I jedan od njih krene, čujem ih kako glasno govore, "Vidi da li je Šeki tu, da li je izašao jer je nepodesan." Govorio je o meni. Čujem ih, ali ne znaju da sam u kancelariji. A u kancelariji sam imao svoj sto, vrata, tako je bilo kad otvoriš vrata, ne vidiš sto i... "Nije tu, nema ga." Bukvalno, počeli su da prikupljaju materijal protiv mene. Ovi drugi momci su došli i rekli, "Ne idi nigde, ostani tu gde jesi. Nikad ne znaš šta da očekuješ od njih." Na neki način, tako smo preživeli njihov napad, kako da kažem...

Eremire Krasnići: Od onog što se dešavalo napolju...

Šefćet Mulafazliju: Da, i želim da kažem da su se odnosi u to vreme uvek pogoršavali. Oni su uvek bili spremni za napad, a mi smo sve vreme... bili smo manjina u kancelariji, kao radnici i saradnici, i tako. Znate, uvek su imali... istina je da se dizajnerski biro smatrao mozgom Ramiza Sadikua. Zato što se tamo radala ideja. Ne potcenjujemo drugu konstrukciju... ali geneza rada je bila tu.

Eremire Krasnići: Da li postoji... kolonija je jedno od naselja odakle grad kreće da se gradi? Možemo li da pričamo o tome u ovom smislu?

Šefćet Mulafazliju: Ne, ne bi to rekao, ali ljude je zanimalo to naselje koje je bilo ispod... dakle, kako da kažem... Kako se zvalo naselje? Zaboravio sam.

Eremire Krasnići: Pejton.

Šefćet Mulafazliju: Pejton je bilo sređeno naselje još od kako je Miodrag Pecić smislio plan urbanizacije.

Eremire Krasnići: Aha, za Pejton.

Šefćet Mulafazliju: Za Pejton. Na taj način, svaka kuća je imala svoje dvorište, svoj ulaz, kako je i bilo prikladno za grad, nije bilo... da budem iskren, nisu se čak ni usuđivali da grade bilo šta, postojali su principi i zakon koji je pratio izgradnju u ime Opštine.

Eremire Krasnići: Dakle, postojao je standard, jednospratne, dvospratne kuće?

Šefćet Mulafazliju: Da, da, da, da. Onda, da bi sagradio još jedan sprat, ponovo, morao si da tražiš dozvolu od Opštine, ko god je imao sredstava da ga izgradi, ali ne po tvojim željama, već na osnovu dizajna i projekta stanovanja.

Eremire Krasnići: Imam još dva pitanja o Ramiz Sadiku. Htela bih da više pričamo o... jer oni su gradili u Jugoslaviji... ne samo na Kosovu...

Šefćet Mulafazliju: Da, da, da.

Eremire Krasnići: I drugo pitanje, možda nam ispričajte malo o tome kako je postala da nestaje kao organizacija, kako je Grading [kompanija] osnovana kao alternativna organizacija umesto Ramiza Sadikua. Možda malo prokomentarišite ove dve teme.

Šefćet Mulafazliju: Ramiz Sadiku je gradio van Kosova. Bilo je zaposlenih u Bagdadu, Libiji, čak i u Češkoj. Pozvani smo i u Nemačku i Češku da gradimo elektrane. Mostove na primorskom putu prema Ulcinju izgradio je Ramiz Sadiku, mostove za Skoplje napravio je Ramiz Sadiku, motel na jezeru Gazivode takođe. Ja sam dizajnirao projekat, prema Crnoj Gori iz Mitrovice, ja sam ga osmislio.

Šta drugo, kod Ulcinja je bio planiran kvart za 610 kuća za radnike koji nikada nije realizovan. Zato što su se desili nemiri, političke promene i šta ja znam. Namerno su nam dali tu lokaciju jer je to bila močvara. Ali imali smo ekonomsku i radnu snagu, i mehanizam, dogovorili smo se da urbanizujemo taj kvart kao onaj u Kumenovu, onaj kod Budve. Kada se dogodio zemljotres 1979. godine, taj kvart koji su radnici Kosova planirali da koriste za svoje praznike, korišćen je kao sklonište za ljude koji su izgubili kuće u zemljotresu u Crnoj Gori. I nemam pojma šta se desilo posle toga, samo znam da su počeli da se grade i da smo završili, ali nismo dali dozvolu za korišćenje.

Eremire Krasnići: Dakle, gradili ste i odmarališta u raznim priobalnim mestima?

Šefćet Mulafazliju: Imali smo ih u Kumanovu i Ulcinju.

Eremire Krasnići: U Hrvatskoj?

Šefćet Mulafazliju: Druge organizacije su ih imale u Hrvatskoj. Na primer, banka ih je imala ispred Dubrovnika, ostrvo Lupus. Imali smo ih i u Hrvatskoj, na Hvaru, čak i u... Mislim, kao organizacije sa Kosova, ne u Opatiji, ali blizu Pule, u tim malim mestima.

Eremire Krasnići: To je bila dodatna usluga koju je organizacija pružala?

Šefćet Mulafazliju: Ne, nije. Bilo je to za radnike sa mnogo dece koji nisu mogli finansijski da priušte da odu na odmor, pa im je to tada bilo kao pomoć. Uvek su imali prioritet da ih koriste, prevoz je bio ili

organizovan, ili su išli sami. Naravno, i mi smo ih koristili, direktori i rukovodioci od... jer često je neko pravio, kako da kažem... termin da se koristi, ali onda nisu mogli da odu, pa bi se onda menjalo.

Eremire Krasnići: Da li je Ramiz Sadiku imao novine?

Šefćet Mulafazljiu: Da, imao je novine i... imao je novine, zapravo, dok sam ja bio student arhitekture u Skoplju, imao sam priliku da, kako da kažem...

Eremire Krasnići: Pozvali su vas da pišete?

Šefćet Mulafazljiu: Nisam bio pozvan, ali sam imao prijatelja u novinarstvu, on mi je ponudio, "Šefćete, hoćeš li da budeš urednik štampe u novinama Ramiza Sadikua, pošto si iz Prištine?" Rekao je, ja sam rekao, "Zašto da ne?" Plata je bila dobra, studentski dom je bio blizu mesta gde sam živeo, a ispred mene je bila i makedonska štamparija. I išao sam tamo jednom nedeljno kao urednik štampe, i primao sam malu platu.

Eremire Krasnići: Da li imate neke od njih?

Šefćet Mulafazljiu: Ne, ne, ne. Sada kada gledam ove brošure, ove arhitektonske časopise, pokušao sam da ih dam univerzitetu, ali nisu ih hteli, tako da sam ih dao nekom momku. Sada vidim da se prodaju na bulevaru, moje knjige. Ali opet, dobro je, jer se i dalje prodaju (smeje se).

Eremire Krasnići: (smeje se) Možda su vaše...

Šefćet Mulafazljiu: Ne bih se iznenadio. Ta, da {pokazuje prstom} ta sa slovima. Verovatno, ne mislim da bi iko...

Eremire Krasnići: Ne, ne, ja sam kupila ovu na bulevaru, zanimalo me je šta se dešavalo u prošlosti. Mogu da vam je vratim ako želite (smeje se).

Šefćet Mulafazljiu: Ne, ne, podelio sam ih. U stvari, pošto je imate ovde, možda ću pronaći neke druge knjige i doneti vam ih. Jer znate šta? Iskreno, želim da ih poklonim nekome ko će ih koristiti. Sada ću vam ispričati priču o mojoj deci, mojim ćerkama, koje su pošle na Arhitektonski fakultet, ali ga nikada nisu završile. Ne zato što nismo hteli, već zato što nam političke prilike i život nisu dozvoljavali.

Moja najstarija ćerka, kada se prijavila na odsek za arhitekturu, rekao sam joj, "Zašto? Šta hoćeš? Znaš da si žena, imaćeš porodične obaveze drugačije od muškaraca u budućnosti. Kao muškarac, ponekad ne mogu da stignem do svega, a kamoli ti kada budeš imala decu u budućnosti." Ali ona me je ubedila, "Tata..." rekla je, "Ulagao si u knjige i radni alat 20-30 godina. Ako izaberem nešto drugo, moraću da

počnem iznova. Zašto? Kada imam sve spremno za studiranje arhitekture.” Pristao sam, i ona je to dobila. Ali onda je počeo rat i tako dalje.

I druga ćerka je uradila isto, još više pati, u Americi je. Prijavila se na arhitekturu. Pošto je konkurencija bila velika, prijavila se i za grafički dizajn. Prijemni ispit za grafički dizajn počinjao je od 8.00 do 12.00 časova, dok je ispit za arhitekturu počinjao u 11.00 časova ili kasnije. Ona bi išla tamo, radila, završila na vreme, a ja bih je vozio do Dragodana. Tako je prihvaćena i počela je da studira arhitekturu.

Pre nego što je počeo rat, iz Skoplja otkako smo otišli odavde, našla je dečka u Americi, komunicirali su telefonom, našli se, ona je ušla u avion i tamo su se našli. Ali nije nije to završila. Onda je ona u Americi studirala elektroniku i magistrirala i... ali ona pati.

Eremire Krasnići: Kako je Ramiz Sadiku nestao? Hajde to da završimo...

Šefćet Mulafazljiu: Ramiz Sadiku je počeo da nestaje jer je to bilo u interesu tehničkog direktora, koji je istovremeno bio profesor na Fakultetu za civilno inženjstvo na srpskom, srpskohrvatskom jeziku. Dakle, u njihovom interesu je bilo da Ramiz Sadiku postepeno nestane kako bi oni mogli, šta znam kakvi su bili njihovi planovi, dakle bili smo ostavljeni kao... baš kao kad lišće pada tokom jeseni, radnici su se polako raštrkali.

Eremire Krasnići: Tokom kojih godina?

Šefćet Mulafazljiu: ‘82-’83. Onda ‘83. sam se prijavio za United Bank, bio sam poslednji... govorim o birou za dizajn, ja sam bio poslednji od vođa koji je otišao. Onda su se posle mene svi raštrkali.

Eremire Krasnići: Koje godine ste počeli da radite za United Bank?

Šefćet Mulafazljiu: ‘83.

Eremire Krasnići: Koliko dugo ste radili tamo? Do...

Šefćet Mulafazljiu: Dok nas Milošević nije otpustio.

Eremire Krasnići: ‘91.

Šefćet Mulafazljiu: ‘90...

Eremire Krasnići: Šta ste tada radili?

Šefćet Mulafazljiu: Ništa, onda...

Eremire Krasnići: Šta vam se onda desilo?

Šefćet Mulafazliju: Ništa, onda sam počeo, u blizini ove zgrade, pitao sam prijatelja koji je imao prodavnicu kao izvor prihoda. Radio sam tamo. Razlog zašto sam to uradio je da ne ostanem kod kuće, jer ako ostanem kod kuće, ljudi zaborave na tebe. Ostati u kontaktu sa ljudima je drugačije. Sve dok sam tamo radio, bio sam u kontaktu sa pokojnim Redžepom Lusijem, mojim prijateljima, a onda sam primljen u privatnu firmu. Radio sam tamo neko vreme, pa sam promenio i nastavio...

Eremire Krasnići: Za arhitektonsku firmu ili šta?

Šefćet Mulafazliju: Ne, ne. Građevinsko preduzeće. Zatim sam nastavio sa drugom privatnom firmom. Maltretirali su me... Interesantno, ljudima koji nemaju znanja iz struke smetaju ljudi koji su stručni, iako im trebaju, smetaju im. Ja sam osoba koja je živela, pripremali su nas naši nastavnici, naši profesori na univerzitetu. Rekli bi, "Slušajte, vi ste inženjeri, ali biće trenutaka kada će vas vređati i omalovažavati prosti radnici. Ali morate izdržati ili odbaciti taj trenutak." Ali pošto mi je bio potreban posao da bih izdržavao porodicu, izdržao sam koliko sam mogao, dok nije bilo previše. Krug se povećavao i ja sam ga zaustavio i dao otkaz. Onda je rat počeo nedugo zatim...

Eremire Krasnići: Gde ste bili tokom rata?

Šefćet Mulafazliju: Za vreme rata sa porodicom sam bio u Skoplju. Nisam išao nigde drugde, osim u Kanadu ili Švedsku, nisam mogao da idem u Nemačku jer tamo nikoga nisam poznao. Tako sam se rešio. Moje ćerke su radile na granici jer su govorile engleski, sve dok se problem sa najmlađom ćerkom nije rešio i ona nije ušla u avion za Ameriku. Ja, moja supruga, moja najstarija ćerka i moj sin ostali smo u Skoplju.

Sina sam tamo upisao u školu da ne gubi vreme, dok je moja ćerka radila na granici kao prevodilac u finskoj vojsci. Kad je došlo vreme, vratili smo se, život se nastavio, ćerka se zaposlila. Mene su internacionalci u Danskom Crvenom krstu angažovali kao stručnjaka, kao arhitektu koji je pomogao... Snimio sam i prenamenio 440 individualnih kuća. U isto vreme, oni nisu mogli da podnesu svojeglave ljude, jer sam mnogo izdržao... istina je da su pomagali, ali su i nesposobnim.

Posle nekog vremena počeo sam da radim u Norveškom Crvenom krstu. U Norveškom Crvenom krstu su imali plan za renoviranje...readaptacije Srednje poljoprivredne škole u Lipljanu. Tu sam ostao dugo, dizajnirao sam ta udubljenja u zidu koja su bila kao farme, kao škola i učionica. Ovako. Nakon toga onda... u međuvremenu sam primljen na AAB univerzitet za profesora, predavao sam...

Eremire Krasnići: Predavali ste...

Šefćet Mulafazljiu: Predavao sam.

Eremire Krasnići: '70-ih, '80-ih kao asistent.

Šefćet Mulafazljiu: Da, i kao asistent, to je bilo dok sam radio za Ramiz Sadiku. Predavao sam u AAB koliko dugo sam mogao, počela je neka korumpirana politika, onda su obnovili osoblje.

Eremire Krasnići: Kada ste se penzionisali?

Šefćet Mulafazljiu: Penzionisao sam se pre deset godina. Penzionisao sam se pre deset godina. Reći ću vam ovo, dok sam pravio nacрте za banke, i kada sam otišao za Skoplje kao vojnik, kada sam se vratio iz vojske, primili su me na Arhitektonski fakultet, ne, na Civilno inženjerstvo, kao asistenta. U međuvremenu, Arhitektonski fakultet, i tamo sam radio kao asistent i tako dalje.

Eremire Krasnići: Kome ste bili asistent?

Šefćet Mulafazljiu: Profesoru Skenderu Hasimiju.

Eremire Krasnići: Skenderu Hasimiju?

Šefćet Mulafazljiu: Skenderu Hasimiju.

Eremire Krasnići: On je jedan od prvih arhitekata, zar ne?

Šefćet Mulafazljiu: Ne, on je bio pre, to je bio profesor Baškim.

Eremire Krasnići: Da, ta generacija. .

Šefćet Mulafazljiu: Da, da, da, da. Bio je Ćemal Nablani, Mejdi Raci, i posle njih ja. Iako smo bili ista generacija kao Mejdi Raci.

Eremire Krasnići: Da li imate nešto da dodate? Jer mislim da smo stigli do kraja priče.

Šefćet Mulafazljiu: Ništa, možete slobodno da pitate.

Eremire Krasnići: Nešto što niste spomenuli. Čime se danas bavite?

Šefćet Mulafazljiu: Danas radim na računaru koliko god mogu, iako mnogi ljudi, sada pričam o sebi, mnogi su bili iznenađeni, "Zašto to radiš? Zašto ti je potreban?" "Želim da pratim dostignuća u

arhitektonskom projektovanju.” Kada sam crtao, crtao bih danima, mesecima, a sada na kompjuteru, projekat se radi za nekoliko minuta, sati, kako god hoću, i vidim ga 3D i ovako. Ali naravno...

Eremire Krasnići: Da li još uvek crtate?

Šefćet Mulafazljiu: Da, ali me ne plaćaju. Zato to više ne radim (smeje se). Crtam. Volim akvarel, crtam puno akvarela.

Eremire Krasnići: Da li je to nešto što ste skoro započeli?

Šefćet Mulafazljiu: Ne, oduvek sam voleo akvarel. I zaboravio sam da vam kažem, nakon što sam napustio posao u banci, bio sam nezaposlen, kao što sam ranije rekao, nikada nisam bio lenj kada je posao u pitanju. Nikada nisam bio izbirljiv po pitanju posla, bolje je raditi nego biti ignorisan. Počeo sam sa gipsanim dizajnom i radio sam sa unutrašnjom dekoracijom. Sam sam ih proizvodio, radio sam, što je bilo novo na Kosovu, gde su ljudi radili na primitivniji način. Dok sam sam radio dizajne, okvire, sam ih proizvodio, ovako sam radio sa svojim prijateljem.

Eremire Krasnići: U kom stilu ili sa kakvim stubovima su bili?

Šefćet Mulafazljiu: I stubovi i ukrasi i figure kako da kažem... Zna li zašto? Imao sam priliku da mnogo putujem, imao sam prilike da vidim mnogo toga. Video sam kako su radili ukrase od gipsa u Poljskoj, Rumuniji, u Turskoj, u Austriji u Francuskoj. Ali na neki način mogu slobodno da kažem da imam umetničku dušu koja me je vukla, nisam imao levu ruku, imao sam dve desne ruke. Mogao sam da dizajniram, i jesam jer sam razumeo tehnologiju gipsa i jesam. Čak sam napravio okvire od...

Eremire Krasnići: Da li ste imali radionicu?

Šefćet Mulafazljiu: Da, u ovako velikom podrumu {pokazuje rukom} imao sam jedan ćošak, tamo sam radio. Radio sam u tajnosti jer se nisam usuđivao, bio je jedan Srbin iznad mog podruma i smetalo mu je. Pritisako me je da napustim podrum i neki...

Eremire Krasnići: Stvarno?

Šefćet Mulafazljiu: Napravio sam reljef predsednika Ibrahima Rugove i napravio bih mnogo kopija istog, prodavao bih ga i tako dalje.

Ermirë Krasniqi: Šta je reljef?

Šefćet Mulafazljiu: To je fotografija, ne fotografija, već prefinjena fotografija.

Eremire Krasnići: Da li ste to napravili za njegovu rezidenciju ili...

Šefćet Mulafazliju: Ne, ne, ne. Napravio sam to za sebe. Počeo sam da pravim jedan reljef Ismaila Ćemalija 28. novembra, to je bilo '90-ih... U prodavnici u kojoj sam ja radio, kada sam video da ne mogu da uradim Ismaila Ćemalija, počeo je da izgleda kao Lenjin... ali nisam mogao da ga uradim. Kako se približavao 28. novembar, ja bih, zašto ne bih napravio jednog od predsednika, to je bilo blizu Tifanija ovde, mislio sam da odem i slikam ga. Slikao sam ga i napravio. Kada sam to rekao jednom od mojih prijatelja umetnika, rekli su, "Baš je na mestu." Motivisali su me tako da sam počeo da ga pravim od gipsa, obojio sam ga i tako sam živeo.

Eremire Krasnići: Jako zanimljivo. Koje godine je to bilo, dva puta ste hteli da kažete, 19...

Šefćet Mulafazliju: Koja godina?

Eremire Krasnići: Kada ste počeli da pravite reljef.

Šefćet Mulafazliju: '95.

Eremire Krasnići: U kakvoj je situaciji tada bio Rugova? Da li je to bio ključni trenutak?

Šefćet Mulafazliju: Ne, bio je ovde, bio je. Pritiskali su ga i tako dalje. Ali ja sam bio inspirisan pošto je to bilo blizu mene.

Eremire Krasnići: Gospodine Šefćet, ja bih ovde završila intervju.

Šefćet Mulafazliju: Hvala vam puno.

Eremire Krasnići: Hvala vam puno.